

لزوم الگوگیری از کتاب «فارسی بخوانیم اول دبستان» برای آموزش الفبا به غیرفارسی‌زبانان

داریوش گودرزی^۱

چکیده

آموزش به‌طورکلی در دنیای امروز مسئله مهمی محسوب می‌شود و همه کشورهای دنیا به دنبال یافتن روش‌های علمی برای آموزش باکیفیت و مفید هستند. یکی از مهم‌ترین آموزش‌ها در جوامع امروزی، آموزش زبان است. کشورهای جهان به دنبال برقراری ارتباط با یکدیگر هستند و ایران نیز خارج از این مقوله قرار نمی‌گیرد و با توجه به شرایط خاص استراتژیک و ویژگی‌های برجسته فرهنگی، ادبی، علمی و گردشگری مورد توجه جوامع دیگر قرار گرفته است و هر ساله مردمان بسیاری به دنبال آموختن زبان فارسی برای برقراری ارتباط بهتر و مؤثرتر هستند. این مسئله سبب می‌شود آموزش زبان به غیرفارسی‌زبانان اهمیت و برجستگی بیشتری پیدا کند و محققان به دنبال یافتن روش‌های بهتر برای آموزش این زبان باشند. در آموزش الفبا دو روش سنتی و نوین (فونیکس) وجود دارد؛ پژوهش حاضر به دنبال معرفی روش نوین (روش فونیکس) برای آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی‌زبانان است و با معرفی برخی از کتب برجسته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و همچنین مقایسه آنها با کتاب فارسی بخوانیم اول ابتدایی مشخص می‌شود که روش نوین کتاب فارسی اول ابتدایی (روش فونیکس) برای آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی‌زبانان از روش سنتی مفیدتر خواهد بود. روش سنتی آموزش الفبا حتی برای فارسی‌زبانان نیز دشوار و کم‌اثر بوده است و بازخوردهای استفاده از روش نوین کتاب فارسی اول ابتدایی از اثر بخشی بهتر این روش حکایت می‌کند.

کلید واژه‌ها:

آموزش زبان، الفبا، روش سنتی، روش فونیکس، زبان آموزان.

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لرستان. ایمیل: daryoosh_g@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۵/۱۵

۱. مقدمه

آموزش زبان دوم از آغاز قرن نوزده به دلیل گسترش مبادلات اقتصادی و بازرگانی به جریانی مهم تبدیل شد که به دلیل فواید اجتماعی و فرهنگی آن گسترش فراوانی یافته است. در دنیای امروز، امکان یادگیری زبان‌های خارجی برای زبان آموزان بی‌شماری فراهم شده است. یادگیری یک زبان خارجی فرایندی طولانی و پیچیده دارد و در واقع زبان آموز باید با یک فرهنگ جدید، احساس تازه و شیوه تفکر جدید مواجه گردد.

محققان حوزه آموزش زبان بر این باورند که شیوه آموزش تأثیر فراوانی بر سرعت و عمق یادگیری یک زبان دارد. خواندن، جزء اساسی یادگیری علمی و مبنای تبدیل فرد به یک عضو آگاه در جامعه است و دست نیافتن به این مهارت دستیابی به یادگیری‌های بیشتر را دشوار می‌سازد و برخی معتقدند خواندن تنها هدف یادگیری یک زبان خارجی است (برنهارت، ۲۰۱۱: ۱). یادآور می‌شود که در قرن نوزده در اروپا، خواندن را کاربردی‌تر و سودمندتر از یادگیری صحبت کردن می‌دانستند. در اوایل قرن بیستم در محافل آموزش و پرورش آمریکا اعلام گردید که آموزش زبان خارجی در مدارس آمریکا باید فقط برای خواندن باشد (برنهارت، ۱۹۹۸: ۴۸).

به دلیل اهمیت سبک‌های یادگیری و جایگاه آنها در یادگیری زبان، پژوهشگران بسیاری در سال‌های اخیر به بررسی سبک‌های یادگیری و نقش آنها در یادگیری زبان دوم پرداخته‌اند. سبک‌های یادگیری شامل باورها، اعتقادات، رجحان‌ها و رفتارهایی است که افراد به کار می‌برند تا در یک موقعیت معین به یادگیری خود کمک کنند (افتخاری، ۱۳۷۹). به دلیل همین سبک‌ها است که افراد در یک موقعیت یکسان، متفاوت یاد می‌گیرند.

ذکر این نکته لازم است که در فرایند درک خواندن، درونداد دیداری یعنی نوشتار به برونداد معنایی تبدیل می‌شود و بدین منظور لازم است پردازش زبانی طی مراحل خاص و در سطوح مختلفی صورت گیرد، به طوری که پس از پردازش حروف و مرتبط ساختن آنها با واج‌ها، بازشناسی واژه‌ها میسر گردد و سرانجام در مراحل بعد، معنای واژه‌های منفرد در سطح گروه، جمله و متن به

هم پیوندد تا معنای کلی متن درک شود.

به بیان بهتر، آموزش صحیح زبان دوم و میزان موفقیت زبان آموز و مدرس به عوامل متعددی بستگی دارد. اصلی ترین عامل، راهبرد آموزشی و اصولی است که مدرس انتخاب می کند و به کار می گیرد، اما این انتخاب نیز در صورتی می تواند صحیح یا کم نقص باشد که مدرس با مسائلی از قبیل سیر تکاملی یادگیری زبان، حافظه و انواع آن، پردازش و عملکرد مغز و اتفاقاتی که در مغز انسان رخ می دهد تا واژه ای تولید یا ذخیره شود، آشنا باشد. بنابراین می توان گفت همان زبانی که حاصل در هم تنیدگی مؤلفه های آوایی، معنایی، نحوی و واژگانی است، زمانی در ذهن زبان آموز جای خود را به خوبی خواهد یافت که محققان حوزه زبان، در حوزه های روانشناسی زبان و آموزش به خوبی مطالعه کرده باشند. باید به این نکته توجه کرد که در آموزش زبان، هر چهار مؤلفه یادشده تأثیر بسزایی دارند و باید بجا و به موقع استفاده شوند.

اکثر محققان حوزه زبان معتقدند که مهم ترین بخش آموزش هر زبان، نحوه آموزش حروف الفبا و واژه هاست، زیرا با استفاده از واژه ها می توان حداقل مفهوم را انتقال داد و اگر حروف و واژه ها به صورت صحیح به زبان آموز آموزش داده شوند، به برقراری ارتباط کمک خواهند کرد.

در ایران، آموزش زبان فارسی در بسیاری از مدارس و مراکز آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان، ابتدا با آموزش الفبا آغاز می شود. یادگیری الفبای یک زبان برای دستیابی به توانایی خواندن و نوشتن در زبان ضروری است؛ به این دلیل که الفبا و حروف، هریک نماد و نشانه ای از یک یا چند آوا و صوت هستند. در ایران کتاب های مقدماتی آموزش زبان فارسی به فارسی زبانان و غیرفارسی زبانان در اکثر موارد با آموزش الفبا آغاز شده است. از جمله کتاب های «بخوانیم اول دبستان، سوادآموزی ۱ و ۲، آموزش فارسی به فارسی (مقدمه) جامعه المصطفی العالمیه، زبان فارسی صفار مقدم، آموزش زبان فارسی (آزفا) یدالله ثمره.» (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۸).

در این پژوهش سعی بر آن است تا به لزوم توجه بیشتر به کتاب فارسی اول ابتدایی برای الگوگیری آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی زبانان پردازیم. درواقع، آموزش الفبا در کتاب فارسی اول ابتدایی بر اساس خصوصیات

مطرح شده در روش فونیکس است؛ در حالی که در روش سنتی مانند کتاب‌های جامعه المصطفی العالمیه، حروف الفبا به ترتیب آموزش داده می‌شود، در کتاب فارسی اول ابتدایی با استفاده از اصول روش فونیکس، برای یادگیری مؤثرتر و سریع‌تر، ترتیب آموزش حروف الفبا بر اساس اصول خاصی تغییر یافته است. هدف ما در این پژوهش آن است که با بررسی کتاب فارسی اول ابتدایی و برخی از کتب برجسته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مشخص کنیم که برای بهبود مقوله آموزش حروف الفبا به غیرفارسی‌زبانان، باید کتب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان را بر اساس روش‌های آموزش الفبای کتاب فارسی اول ابتدایی طراحی کنیم.

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان آن‌چنان که باید به بحث آموزش الفبای فارسی توجه نشده است. بحث آموزش علمی و دقیق حروف الفبا به زبان آموزان به‌تازگی مورد توجه محققان قرار گرفته و تاکنون مطالبی نیز در این زمینه چاپ شده است که در ادامه به برخی از آنها به‌اختصار اشاره می‌شود:

۱. مقایسه آموزش سنتی الفبای زبان فارسی و آموزش بر اساس الفبای آوانگاری و تأثیر آن بر مهارت خواندن غیرفارسی‌زبانان بزرگ‌سال. سعیده قربانی، بتول علی‌نژاد، حسین براتی؛
۲. شیوه‌های پیشنهادی آموزش مهارت‌های کتبی زبان فارسی به زبان آموزان غیرفارسی‌زبان. کلثوم پژوهی؛
۳. رویکردهای عمده در آموزش خواندن و نقش آنها در آموزش نوین زبان فارسی. احمد صفار مقدم، حوریه احدی؛

۳. مبانی نظری

۳-۱. فرایندهای دخیل در خواندن

فرایندهای شناختی، گفتاری و بینایی، فرایندهای دخیل در درک خواندن به شمار می‌آیند. نقش فرایندهای شناختی حافظه و توجه در خواندن که در موارد زیادی از طریق مطالعات عصب‌شناختی بررسی می‌شوند، آشکار است. بسیاری

از مطالعات نشان داده‌اند که مشکلات حافظه واجی سبب بروز اشکالات جدی در خواندن می‌شوند. فرایندهای گفتاری که آگاهی زبانی و آگاهی نگارشی را در برمی‌گیرند؛ چون قبل از آموزش مستقیم خواندن کسب می‌شوند، نقش بسزایی در یادگیری اولیه خواندن دارند. آگاهی زبانی به معنای دست یافتن به دانش ساختارهای زبانی و آگاهی نگارشی به معنای دانش قواعد نوشتن یا نظام نوشتاری زبان است. رمزگذاری گفتاری یکی از فرایندهای آغازین رمزگشایی کلمه است و تحقیقات نشان داده است که افراد بالغ نیز در فراگیری نظام نوشتاری، چنانچه ارتباط نظام‌مندی بین حروف و صداها برقرار باشد، عملکرد بهتری خواهند داشت. (بروکس، ۱۹۷۷).

۲-۳. اهمیت الفبا به عنوان پایه خواندن

الفبا، مقدمه ورود به زبان است. آموزش زبان از آموزش الفبا آغاز می‌گردد؛ آموزش الفبا یعنی ورود به دنیای خط و آوا؛ یعنی آغاز نوشتن، گفتن و خواندن به یک زبان. آموزش زبان فارسی نیز از این قاعده مستثنی نیست. قدمت زبان فارسی به چند هزار سال می‌رسد و می‌توان گفت این زبان جزء قدیمی‌ترین زبان‌های دنیا به شمار می‌آید؛ پس قطعاً این زبان، الفبایی بسیار غنی دارد و لازم است همه زبان آموزان در ابتدای امر به یادگیری آن پردازند تا در ادامه راه بتوانند دیگر مهارت‌های زبانی را نیز بیاموزند.

۳-۳. اهمیت مهارت خواندن در آموزش زبان

یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین توانایی‌های انسان، توانایی بهره‌گیری از زبان است. زبان به منزله شاه‌راه ورود به گستره یادگیری و مقدمه فراگیری دانش‌هاست؛ همچنین بنیاد ارتباط انسان با دیگران بر پایه زبان استوار است؛ بنابراین زبان‌آموزی (زبان اول یا دوم) بستر مناسبی برای پرورش مهارت‌ها و استعدادهای بالقوه انسان است. زبان، چهار مهارت دارد: شنیدن، صحبت کردن، خواندن، نوشتن. این مهارت‌ها از دیدگاه نحوه برقراری ارتباط به دو مهارت کتبی و شفاهی تقسیم می‌شوند؛ خواندن و نوشتن در حوزه مهارت‌های کتبی و شنیدن و صحبت کردن در حوزه مهارت‌های شفاهی هستند (کمالی‌نهاد، ۱۳۹۶: ۲۳).

شایان ذکر است که در بستر زبان، این مهارت‌ها در هم تنیده و به یکدیگر وابسته‌اند؛ زیرا برای درست اندیشیدن باید زبان آموخت و برای خوب سخن گفتن و خوب خواندن باید درست گوش داد و برای خوب نوشتن باید خوب خواند؛ لازمه پیشرفت در هر کدام از ارکان زبان، توجه داشتن به جنبه‌های دیگر است؛ بنابراین، مهارت‌های زبانی در کنار یکدیگر تکامل می‌یابند. (همان: ۲۴).

خواندن در اصطلاح، بیان کردن نوشته به شکل گفتاری و آوایی است. خواندن به مهارتی ادراکی اشاره دارد که فرد را قادر می‌سازد تا متنی نوشتاری را بخواند و پیام آن را درک کند. خواندن، مهارتی است پذیرا و رمزگشا که خواننده با آن، پیام نویسنده را دریافته و رمزگشایی می‌کند. نویسنده، پیام خود را می‌آفریند و خواننده به دریافت و کشف آن نائل می‌شود (همان: ۲۹).

با توجه به این مطالب می‌توان گفت که آموزش الفبا و فراگرفتن کامل و اصولی آن از جانب زبان‌آموز، مهم‌ترین مسئله در مقوله آموزش زبان به غیرفارسی‌زبانان است، زیرا اگر الفبای فارسی را به درستی و اصولی نیاموزند، در ادامه راه و برای ساخت واژگان، جملات و مفاهیم با مشکل مواجه خواهند شد. در واقع الفبا، زبان‌آموز را برای فراگیری مفاهیم و ساخت جملات و ایجاد ارتباط با دیگران آماده می‌کند و نقص در این زمینه سبب می‌شود آموزش زبان با مشکل مواجه شود.

۳-۴. روش‌های آموزش الفبا

۱-۳-۴. روش آموزش سنتی

ترتیب حروف الفبای زبان فارسی در روش سنتی عبارت‌اند از:

ا، ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ه، ی.

در روش سنتی، حروف و صداها بدون در نظر گرفتن ویژگی آوایی آموزش داده می‌شوند و همچنین حروفی که هم‌شکل هستند یا صداها را مشابه دارند، با هم آموزش داده می‌شوند. همان‌گونه که مشخص است در الفبای زبان فارسی حروفی وجود دارد که هم‌آوا هستند، اما از نظر شکل یکسان نیستند،

مثل: (س، ث، ص)، (ز، ذ، ض، ظ)؛ (ح، ه)؛ همچنین حروفی را داریم که از نظر شکل یکسان هستند و تفاوت آنها در تعداد نقطه‌هاست، مثل: (ب، پ، ت، ث)، (ر، ز، ژ)، (ح، خ، چ، ج).

با توجه به این مطالب می‌توان گفت که آموزش الفبا به روش سنتی دارای ضعف‌های فراوانی است و بدون رفع این ضعف‌ها، حتی آموزش الفبا به افراد فارسی زبان نیز دشوار است؛ در نتیجه باید به دنبال استفاده از روش‌های نوین برای آموزش این مقوله بسیار پایه‌ای و حیاتی بود.

۲-۴-۳. روش آموزش فونیکس

فونیکس، آگاهی از ارتباط بین حروف نوشتاری و آواهای گفتاری است. هدف آموزش فونیکس آموزش زبان‌آموزان برای آگاهی از ارتباط بین حروف و صداهاست و اینکه چگونه آنها دانش خود را برای تشخیص کلمات هنگامی که می‌خوانند و هجی کردن آنها زمانی که می‌نویسند، به کار می‌برند. فونیکس، دانش رابطه بین حروف نوشته‌شده (چاپی) و صداها را گفتاری است.

آموزش فونیکس شامل چگونگی تدریس رابطه بین حروف، صداها و چگونگی استفاده از این دانش برای تشخیص کلمات هنگام خواندن و هجی کردن آنها در زمان نوشتن به دانش‌آموزان است. از این رو، فونیکس یکی از جنبه‌های مهم سوادآموزی است تا دانش‌آموزان بتوانند به‌طور موفقیت‌آمیز و مؤثر، یاد بگیرند؛ البته این آموزش باید به‌طور صریح و نظام‌مند به صورت بخش متوازن و معتبر برنامه سوادآموزی آموزش داده شود. آگاهی فونیکس شامل زبان نوشتار و آگاهی واجی شامل زبان گفتار است. این دو، ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند که آگاهی درباره یک جنبه، جنبه دیگر را نیز تقویت می‌کند.

روش‌های مختلفی برای آموزش فونیکس وجود دارد که در اکثر موارد بر آموزش فونیکس ترکیبی تأکید شده است. این روش‌ها عبارت‌اند از:

۱. فونیکس ترکیبی؛
۲. فونیکس تحلیلی؛
۳. فونیکس قیاسی؛

۱-۲-۴-۳. فونیکس ترکیبی:

از رویکرد جزء به کل استفاده می‌کند که به‌طور صریح ارتباط حرف و آوا را در یک توالی تعریف شده به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد. دانش‌آموزان گروه‌های کوچکی از حرف و آواها را در طول جلسات روزانه کوتاه و سریع آموزش می‌بینند و می‌توانند شروع به ترکیب حروف در زمان خواندن کنند و زمانی که املا می‌نویسند، آواها را ترکیب کنند. به‌طور مثال، دانش‌آموزان بعد از شروع آموزش حروف و آواهای (p, o, t, s) می‌توانند حروف و آواها را ترکیب کنند و کلماتی مثل stop, top, pot را بخوانند.

۲-۲-۴-۳. فونیکس تحلیلی:

فونیکس تحلیلی در سطح کلمه آغاز می‌شود. دانش‌آموزان آموزش می‌بینند تا ارتباط حروف و آواها را در کلمه‌ای که مشخص شده تحلیل و درک کنند. به‌طور مثال، معلم ممکن است حرف (p) را بنویسد و به دنبال آن چند کلمه مثل put, pig, pen, play را ذکر کند. از این طریق معلم با ذکر کلماتی که با این حرف آغاز می‌شوند، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا کلماتی را که با حرف یکسان آغاز می‌شوند، بخوانند.

۳-۲-۴-۳. فونیکس قیاسی:

این روش به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد تا قسمت‌هایی از کلمات نوشتاری را برای ساخت کلمه جدید استفاده کنند. برای مثال در کلمه tent که آغاز آن t و قافیه آن ent است، دانش‌آموزان آموزش می‌بینند تا قافیه ent را بگیرند و با یک آغاز جدید ترکیب کنند مثل rent, bent, sent.

روش فونیکس سه اصل کلی در مورد ترتیب آموزش الفبا دارد:

- آموزش حروف از ساده به پیچیده، رایج به غیررایج و آشنا به ناآشنا انجام شود. اینکه در آغاز، حروفی آموزش داده شوند که کاربرد بیشتری دارند؛
- آموزش آواهای سایشی پیوسته مثل [f], [s] قبل از آواهای وقفه‌ای مثل انسدادی‌های [p], [t] انجام گیرد، زیرا آواهای پیوسته به‌آسانی قابل ترکیب با آواهای دیگر هستند؛
- از آموزش هم‌زمان حروف و آواهایی که از نظر ظاهری مشابه هستند و یا صداهای مشابه دارند پرهیز شود.

(قربانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۰-۱۴۱)

اهمیت زبان و ادبیات فارسی و چگونگی آموزش آن به غیرفارسی‌زبانان سبب شده است که در این سال‌ها پژوهشگران به چگونگی تألیف کتب آموزشی و میزان کیفیت و نزدیکی آنها به روش‌های نوین آموزشی بیشتر توجه کنند. در ایران، سالانه صدها زبان‌آموز خارجی در مراکز مختلف به یادگیری زبان فارسی می‌پردازند و در کشورهای دیگر نیز ده‌ها کرسی مختلف به آموزش و نشر زبان فارسی اختصاص داده می‌شود. همین امر، میزان اهمیت تألیف دقیق‌تر و علمی‌تر کتب آموزشی را نشان می‌دهد.

در ادامه به معرفی برخی از این کتب می‌پردازیم و پس از آن با معرفی کردن «کتاب فارسی اول ابتدایی»، مشخص خواهیم کرد که الگوگیری از روش آموزش الفبا در این کتاب، می‌تواند به دیگر کتب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان برای از بین بردن ضعف‌های خود در آموزش این مبحث مهم یاری رساند.

۳-۵. معرفی چند نمونه از کتب برجسته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و بررسی روش تدریس الفبای زبان فارسی در این کتاب‌ها

۳-۵-۱. کتاب آموزش فارسی به فارسی‌جامعه‌المصطفی‌العالمیه

کتاب آموزش فارسی به فارسی‌جامعه‌المصطفی‌العالمیه، به‌منظور آشنایی با حروف الفبای زبان فارسی و آموزش آن است. آموزش حروف الفبا در این کتاب در ۳۱ درس تهیه و تنظیم شده است و همچنین آموزش حروف الفبا در این کتاب به ترتیب است. آموزش الفبا در این کتاب به روش کلی است. در جلسات اول یک توضیح و آشنایی کلی از حروف الفبا برای زبان‌آموزان ارائه می‌شود، بعد از آن تدریس واژه‌های زبان فارسی شروع می‌گردد و سپس تمرین و تکرار متوالی آنها مورد تأکید قرار می‌گیرد.

آموزش واژه کوتاه و بلند زبان فارسی به این صورت است که بعد از آشنایی و تمرین مداوم، هرکدام از واژه‌ها را در قالب کلمه به زبان‌آموزان آموزش می‌دهند. پس از آن در جلسات سوم، آموزش حروف الفبا را آغاز می‌کنند. حروف الفبا را نیز با استفاده از واژه‌های کوتاه و بلند آموزش می‌دهند و سپس

کلماتی را که با این حروف ساخته شده است، با کمک تصویر به زبان آموزان آموزش می‌دهند و به دنبال آن زبان آموزان با شکل نوشتاری کلمات آشنا می‌شوند و در پایان هر درس کلمات در قالب جمله گنجانده می‌شود و برای تقویت مهارت خواندن زبان آموزان ارائه می‌شود.

علاوه بر آموزش الفبا در کتاب مقدمه جامعه‌المصطفی العالمیه، آموزش اعداد ۱ تا ۱۰، واژه‌های پرسشی کجا، چه و کدام، رنگ‌ها، حروف اشاره دور و نزدیک، صفات ساده، برتر و برترین، آموزش چند فعل و ضمائر فاعلی مفرد و جمع و کلمات متضاد بیان می‌شوند. در این کتاب آموزش الفبا به روش کلی است. این کتاب در حال حاضر در مراکز آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان جامعه‌المصطفی العالمیه تدریس می‌شود. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۴-۱۴۵).

۲-۵-۳. کتاب زبان فارسی، صفار مقدم

در کتاب آموزش فارسی صفار مقدم آموزش ابتدا با آموزش حروف الفبا آغاز می‌شود. این کتاب در آموزش زبان فارسی از معادل انگلیسی آن نیز استفاده کرده است. آموزش الفبا در این کتاب به ترتیب انجام نشده است، بلکه به علت کاربرد زیاد آموزش چند حرف زودتر انجام می‌شود که عبارت‌اند از:

(ا، ب، پ، ت، ث، م، ن، و، ه، ی، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل).

روش تدریس الفبا به این صورت است که در ابتدا حروف الفبا آموزش داده می‌شود، سپس کلماتی را که با این حروف ساخته می‌شوند، ذکر می‌کند و آوانگاری کلمات را بیان می‌کند و معادل انگلیسی حروف و کلمات نیز ذکر می‌شود. همچنین نحوه نوشتن حروف را با دادن تمرین‌هایی آموزش می‌دهد و در پایان درس یکسری جملات و متن‌هایی برای تقویت مهارت خواندن زبان آموزان بیان شده است. این کتاب شامل ۱۶ درس است که به آموزش حرف‌ها و واژه‌ها، حرف‌های اشاره، ضمیرهای شخصی، فعل‌های گذشته و حال، نشانه‌های جمع در زبان فارسی، فعل‌های امر، حروف پرسشی و آموزش اعداد می‌پردازد.

۳-۵-۳. کتاب آموزش زبان فارسی (آزفا)، ثمره

آموزش زبان فارسی در کتاب آموزش زبان فارسی (آزفا) ثمره به این صورت است که تا حدودی حروف الفبا را با ترتیب آموزش داده است و حروف الفبا به همراه مصوت‌های کوتاه آموزش داده می‌شود و همانند کتاب مقدمه صفار مقدم از معادل انگلیسی کلمه نیز استفاده شده است و تفاوت عمده‌ای که با کتاب صفار مقدم دارد این است که حروف هم‌آوا را با هم آموزش می‌دهد. از جمله این حروف (س، ص، ث / ز، ذ، ظ) هستند. کتاب آزفای ثمره در ۸ درس تنظیم شده است و برای آموزش زبان فارسی در اختیار زبان آموزان خارجی زبان قرار داده شده است.

۳-۵-۴. کتاب آموزش فارسی برای خارجی‌ان با روش نوین، دارابی

در این کتاب در بخش مقدمه قسمتی وجود دارد با عنوان «راهنمای تلفظ» که آواهای زبان فارسی را با استفاده از سیستم آوانگاری بین‌المللی معرفی کرده است. آواها به ترتیب حروف الفبا ارائه شده است و در پایان هم، آواهای کوتاه و بلند زبان فارسی ارائه می‌شود. آموزش زبان فارسی در این کتاب از آموزش آواها شروع و با ترکیب آواها و ساخت کلمات و جملات بامعنی به متن ختم می‌شود. در این کتاب از معادل انگلیسی کلمات استفاده شده است و آموزش حروف و آواهای زبان فارسی طی ۴۳ درس تنظیم شده است. (همان: ۱۴۵)

۳-۶. معرفی کتاب فارسی اول دبستان به‌عنوان نمونه‌ای برجسته از آموزش الفبا به

روش فونیکس

کتاب بخوانیم اول دبستان ابتدا با ۱۲ نگاره آغاز می‌شود که هر نگاره از سه بخش تشکیل شده است. در بخش اول این نگاره‌ها تصویر بزرگی ارائه شده که بیشتر به‌منظور تشویق زبان‌آموزان به سخن گفتن، خوب دیدن، خوب فکر کردن و گوش دادن به سخنان دیگران است و اینکه معلم مشکلات تلفظی زبان‌آموزان را بفهمد. بخش دوم نگاره‌ها شامل تصاویر کوچکی است که همراه عنوان شکل که بیشتر تأکید روی تصویر و آشنا شدن دانش‌آموزان با شکل کلمه است. بخش سوم شامل فعالیت گوش کن و بگو، بین و بگو، بگرد و پیدا کن، به دوستان بگو، باهم بخوانیم، بازی و نمایش و با هم بخندیم می‌شود

که هرکدام با اهداف خاصی انجام می‌گیرد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۶). در واقع، می‌توان گفت هدف از آوردن بخش سوم، آشنایی بیشتر دانش آموزان با کلمات و صدای آنهاست تا در اثر تمرین و تکرار و بازی، زمینه مناسبی برای آموزش حروف الفبا پیدا کنند و با سرعت بیشتری الفبای فارسی را بیاموزند و به همان تناسب در آموختن کلمات و جملات نیز سرعت بیشتری پیدا کنند. این ویژگی سبب بالا رفتن سرعت علم‌آموزی خواهد شد و همچنین در بالا رفتن میزان خلاقیت دانش آموزان نیز مؤثر خواهد بود.

در این زمینه باید یادآور شد که در برخی زمانها، برخی از روشن فکران مانند آخوندزاده نیز معتقد بودند که الفبای فارسی باید تغییر کند، زیرا آموزش الفبای فارسی به‌کندی انجام می‌گیرد و این کندی آموزش سبب کند شدن علم‌آموزی نیز خواهد شد.

بعد از اتمام نگاره‌ها، آموزش حروف الفبا آغاز می‌شود. آموزش حروف الفبا در این کتاب به این صورت است که حروف با کمک کلمه و تصویر به زبان آموزان آموزش داده می‌شود و آموزش واژه‌ها هم در قالب کلمه صورت می‌گیرد و در پایان هر درس تمرین‌هایی مبنی بر آموزش و فهم بهتر حروف و کلمات وجود دارد. همچنین حروفی که در درس‌های قبل آموزش داده شده است مرور می‌شوند و نوشتن حروف را تمرین می‌کنند. آموزش خواندن و نوشتن در این کتاب درسی در سه بخش که شامل ۲۲ درس است، تنظیم شده است. آموزش الفبا در این کتاب به روش ترکیبی است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۶).

از مزایای مهم آموزش الفبا بر اساس روش فونیکس، بالا رفتن سرعت آموزش حروف و همچنین بالا رفتن سرعت بازشناسی واژگان است. در این روش، کلمه خوانی برای دانش آموزان راحت‌تر خواهد شد و علاوه بر آن، دانش آموزان به دلیل بالا رفتن سرعت کلمه خوانی، از روند آموزش رضایت خاطر بیشتری خواهند داشت.

یکی دیگر از ویژگی‌های سودمند این روش، حالت خاص نوشتاری آن است؛ بدین صورت که برای آموزش حروف جدید، آن حرف را به یک رنگ دیگر نشان می‌دهند تا برای دانش‌آموز جذابیت بیشتری داشته باشد. نشان دادن

حروف جدید با یک رنگ دیگر به تثبیت حروف در مغز دانش‌آموزان و بازنشانی بهتر آنها کمک شایانی می‌کند. همچنین این ویژگی سبب خواهد شد تا ضعف بینایی برخی از دانش‌آموزان نیز پوشش داده شود و آنها در زمینه آموزش مشکلات کمتری داشته باشند.

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، در میان آثار برجسته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، فقط کتاب فارسی بیاموزیم اثر دکتر ذوالفقاری مقداری از روش فونیکس برای آموزش الفبا استفاده کرده است. البته باید یادآور شد که در این کتاب نیز در میانه راه روش خود را برای آموزش الفبا تغییر داده است و مشخص نیست مبنای آموزش آنها روش سنتی است یا روش فونیکس. با توجه به این مطالب، ضروری است که برای آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز از روش کتاب فارسی اول ابتدایی، روش فونیکس، استفاده کنیم؛ زیرا با این روش می‌توانیم روند آموزش الفبا را به این زبان‌آموزان بهبود دهیم و سرعت و کیفیت آموزش را بالاتر ببریم. روش سنتی دیگر کارایی ندارد و باید به دنبال تغییر آن باشیم.

قطعاً استفاده از روش فونیکس برای آموزش الفبا به غیر فارسی‌زبانان مفید خواهد بود، زیرا هرچند که آنها با زبان فارسی آشنا نیستند، اما چون زبان فارسی را به‌عنوان زبان سوم یا چهارم خواهند آموخت، آشنا بودن آنها با زبان‌های دیگر و مفهوم الفبا در این زمینه آنها را یاری خواهد کرد. بنابراین، می‌توانیم از روش فونیکس برای آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی‌زبانان بزرگ سال بهره ببریم.

اما لازم است به این نکته ضروری توجه کنیم که برخی از فراگیران زبان فارسی در مقایسه با برخی دیگر دشواری بیشتری در یادگیری الفبا دارند. به عبارتی، برخی از این زبان‌آموزان اصطلاحاً zero beginner هستند. این دسته از زبان‌آموزان کسانی هستند که پیش از شروع زبان فارسی هیچ برخورد و آشنایی با الفبای عربی ندارند. اروپائیان، زبان‌آموزان آسیای شرقی و به‌طور کلی افرادی که هرگز این الفبا را پیش از این ندیده‌اند، از این گروهند. این اختلاف سطح گاهی موجب دلسردی زبان‌آموزان در یادگیری الفبا می‌شود. بدون شک زبان‌آموزانی با زبان مادری عربی و یا اردو به‌راحتی از پس یادگیری

الفبا برمی آید. بنابراین توجه به پیشینه و سطح آشنایی زبان آموزان با الفبای فارسی از نکات مهم در آموزش است.

علاوه بر این مشکل زبان آموزان آشنا با الفبای فارسی پدیده فسیل شدگی یا ثبات غلط است. فسیل شدگی یک پدیده زبانی است و به صورت کاربرد غلط در زبان دوم نمود می کند و اکثراً تحت تأثیر زبان مادری است (ویسی، ۲۰۰۸).

این مسئله به خصوص در سطح واج و الفبای فارسی در میان عرب زبانان دیده می شود. برای آنها بسیار سخت است که برخی از حروف مانند (ص / ث / س) را به شیوه فارسی زبانان تلفظ کنند. برخی از آنها نیز به سیاق رایج در زبان محلی خود فاقد توانایی برای تلفظ درست حروفی مثل (ق) یا (ج) هستند هرچند این حروف در عربی فصیح وجود دارد. بنابراین در سطح آموزش الفبا توجه به راهبردهای درست شناختی و آموزشی برای تدریس درست و مؤثر الفبا بسیار ضروری است. استفاده از روش های آموزش تصویری و تکرار کلمات برای درونداد درست اطلاعات نیز بسیار کمک رسان است.

۴. نتیجه گیری

یکی از توانایی هایی های مهم و اصلی انسان، توانایی بهره گیری از زبان است. زبان به منزله شاه راه ورود به گستره یادگیری و مقدمه فراگیری دانش هاست؛ همچنین بنیاد ارتباط انسان با دیگران بر پایه زبان استوار است. الفبا، مقدمه ورود به زبان است. آموزش زبان از آموزش الفبا آغاز می گردد؛ آموزش الفبا یعنی ورود به دنیای خط و آوا، یعنی آغاز نوشتن، گفتن و خواندن به یک زبان. آموزش الفبا و فراگرفتن کامل و اصولی آن از جانب زبان آموز، مهم ترین مسئله در مقوله آموزش زبان به غیرفارسی زبانان است، زیرا اگر الفبای فارسی را به درستی و اصولی نیاموزند، در ادامه راه و برای ساخت واژگان، جملات و مفاهیم با مشکل مواجه خواهند شد.

برای آموزش الفبای فارسی به غیرفارسی زبانان می توان از دو روش استفاده کرد؛ روش سنتی و روش نوین یا فونیکس. در روش سنتی، حروف و صداها بدون در نظر گرفتن ویژگی های آوایی آموزش داده می شوند و همچنین حروفی که هم شکل هستند یا صداها را مشابه دارند، با هم آموزش داده می شوند،

درحالی که سه اصل کلی در آموزش الفبا به روش فونیکس عبارت‌اند از:

۱. آموزش حروف از ساده به پیچیده، رایج به غیررایج و آشنا به ناآشنا،
۲. آموزش آواهای سایشی پیوسته.
۳. از آموزش هم‌زمان حروف و آواهایی که از نظر ظاهری مشابه هستند و یا صداهای مشابه دارند پرهیز شود.

این ویژگی‌های مهم در روش فونیکس سبب می‌شود که نسبت به روش سنتی از اهمیت و برجستگی بیشتری برخوردار شود، درحالی که اکثر کتب مشهور در زمینه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان از روش سنتی برای آموزش الفبا بهره برده‌اند و همین امر سبب ضعف آنها شده است. حال آنکه تحقیقات فراوان مشخص کرده است که روش سنتی آموزش الفبا سبب سردرگمی زبان‌آموز و همچنین کند شدن آموزش می‌شود؛ همچنین روش سنتی نمی‌تواند ضعف‌های دیداری برخی از زبان‌آموزان را پوشش دهد و آموزش این افراد را با ضعف همراه می‌کند. طبق بررسی‌های به‌عمل‌آمده، یکی از بهترین آثاری که از روش فونیکس برای آموزش الفبای فارسی استفاده کرده است، کتاب فارسی بخوانیم اول دبستان است و با توجه به موفقیت‌های این روش در آموزش صحیح الفبا، بالا رفتن سرعت علم‌آموزی، پوشش دادن ضعف‌های دیداری برخی از دانش‌آموزان و رضایت خاطر آنها از این روش، بهتر است کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز از این روش نوین برای آموزش الفبای فارسی استفاده کنند تا روند آموزش زبان‌آموزان کیفیت بهتری پیدا کند. استفاده از روش آموزش تصویری در ترکیب با این روش نیز بسیار کارآمد است.

کتابنامه

۱. افتخاری، فرنگیس (۱۳۷۹)، «رابطه بین سبک شناختی وابسته به زمینه و ناپسته به زمینه و عملکرد در انواع آزمون‌های پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر پایه سوم راهنمایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۲. قربانی، سعیده؛ علی نژاد، بتول، براتی، حسین. (۱۳۹۸)، «مقایسه آموزش سنتی الفبای زبان فارسی و آموزش بر اساس الفبای آوانگاری و تأثیر آن بر مهارت خواندن غیرفارسی زبانان بزرگ‌سال»، پژوهشنامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان، سال هشتم، شماره هجدهم، صص ۱۳۷-۱۶۴.
۳. کمالی نهاد، علی‌اکبر. (۱۳۹۶). «مهارت خواندن در آموزش زبان فارسی»، تهران: انتشارات نگار کمال.

۱. Bernhardt, E. B. (۱۹۹۸). Sociohistorical perspectives on language teaching in the modern.
۲. Bernhardt, E. B. (۲۰۱۱). Understanding Advanced Second-Language Reading. Newyork: Routledge.
۳. Brooks, L. (۱۹۷۷). Visual pattern in fluent word identification. In A.S. Reber & O.L. Scarborough (eds). Toward a psychology of reading (pp. ۱۸۱-۱۴۳). Hills dale, NJ. Erlbaum.
۴. Wei, X. (۲۰۰۸). "Implication of IL Fossilization in Second Language
۵. Acquisition". English Language Teaching. ۱. ۱. pp. ۱۳۱-۱۲۷.